

Orbán László

Kazinczy Ráday-portréja (kapcsolattörténeti kérdések)*

A kapcsolat lehet sége: az eredet

Kazinczy Ferenc a dédszüleit l örökölte a Rádayak ismeretségét. Ráday Gedeon a Rákóczi-szabadságharc egyik vezet diplomatájának, Ráday Pálnak a fia. Kazinczy dédapja, Kazinczy András Ung vármegyei alispán pedig a kezdetekt l részt vett a felkelésében. Feltehetjük, hogy Ráday Gedeon gyakran hallhatta a Kazinczyak, Kazinczy Ferenc a Rádayak nevét. Nem lehetett mellékes az sem, hogy Kazinczy dédanyjának az unokahúga, Róth Johanna Teleki József felesége volt, Teleki pedig Ráday Pál unokája, Ráday Gedeon unokaöccse.

Más családi köt dés szál is összekapcsolta Rádayt és Kazinczyt. Eszerint Koros Imre piarista szerzetes volt a nevel je Kazinczy két unokatestvérének, Lajosnak és Istvánnak, űIgy érthet aztán [jegyzí meg Váczy János], hogy Koros Imre oly buzgón játsza a közbenjáró szerepét a mester és ifjú tanítványa ó Ráday Gedeon és Kazinczy ó között.ö¹

E gyengének látszó kapcsolatok valójában igen hatékonyak: Kazinczy bejárást nyer a Ráday-házba, és Teleki József is egyengeti pályáját. Utóbbi küldi Kazinczyt a királyi audienciára hivatalt kérni, miután elvesztette a tanfelügyel í állását.

A kapcsolat lehet ségének aktualizálása: találkozások

Úgy tudjuk, hogy 1773-ban Beleznay Miklós bugyi kastélyában, a négy református egyházkerület konferenciáján látta el ször a bárót Kazinczy: űNiczky Christóf [í] jelen volt igen sok uraságokkal, ø aø Pataki Múzsákø fíjaiból hangot akart kivenni: de aø kis t kék hangot nem adtak. Ezt cselekvé aø Pataki illiberális nevelés. Jelen vala Ráday is. Ekkor nap láttam tet els ben.ö ó írta err l kés bb, 1808-ban Kazinczy.² A űkis t kékø a sárospataki kollégium diákságát képvisel Kazinczy és testvére, Dienes volt. A látogatást Kazinczy apja szervezte meg.

A második találkozásra egy diákkori munka adott alkalmat: űaø legnagyobb titkolózások közt készítettem Magyar-Országí Geographíát az 1775diki examenre. Ezø esztend ben Júl. v. Aug. holnapokban lementem Péczelre aø Geographíával, ø ekkor láttam Rádayt másod ízben.ö³

A következ találkozások Kazinczy pesti joggyakornokságának idejére esnek: űJurátus koromban, 1782 és 83., sokat forogtam Ráday kör l. nagy barátja volt aø theatrumnak ø ha Pesten volt, ritkán mulasztotta el aø Játékokat. Aø Parterren fogott mindég helyet, nem soha lózsiban. Aø ki vele szóba akart eredni, háta megett fogott helyet, ø aø szomszédjához aø darabnak vagy játszásnak helyes vagy hibás volta fel l ejte szót, ø bizonyos lehetett fel le,

* A tanulmány az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült. A szerz az MTA-DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport alkalmazottja.

¹ Váczy János jegyzete a KazLev, 3/705. sz. levélhez, 535.

² KAZINCZY Ferenc, *Gróf Ráday Gedeon, az Els í = KAZINCZY Ferenc m vei, Pályám emlékezete*, s. a. r. ORBÁN László, Debrecen, 2009, 27. A kötet a továbbiakban: KAZINCZY, *Pályám* 2009.

³ KAZINCZY Ferenc, *Gróf Ráday Gedeon, az Els í*, 28629.

hogy az Öreg részt fog venni beszédében. Én igen gyakran voltam aø theatruban szomszédja, ø sokszor csak az kedvéért mentem oda.ö

A kapcsolat letisztítása: retusálás

Kazinczy id nként alacsonyabb társadalmi rangú társakat is elvitt bemutatni Rádayhoz:

šNovemberben 1789. egyg útát tevék Bécsbe. Aø szegény Aszalait (mh. Grátzi fogságában 1796. Oct. 12kén) magammal vittem. Ennek f vágyása az volt, hogy Rádait láthassa, mint Vályi látta volt [í].ö ó írta Kazinczy a *Gróf Ráday Gedeon, az Els í* c. 1808-as életrajzában.⁴

A kései önéletírásaiban már ezt olvashatjuk:

šMid n én 1789. Novemb. ismét egyg útát tevék Bécsbe, Pestre érvén, megszállottam aø Fejér-Farkas fogadóban (illy fogadó ma nincs) ø cselédemre bízám, válasszon szobát; *magam* mentem Rádayhoz.ö⁵

Szegény Aszalai f vágyása csak egy Ráday-életrajzban teljesülhet, a *Pályám emlékezetében* már nem. Hogy egy önéletrajz f h se kell súlyt kapjon, az t kísér és segít mellékszerepl ket vagy különleges tulajdonságokkal kell felruházni (Ráday), vagy ki kell írni a történetb l (Aszalai). Ugyanígy retusálódik ki az önéletírások átírása során Kazinczy gyerekkorából és diákéveib l testvére, Dienes is.⁶

A kapcsolat haszna: kultusz és kánon

Kazinczy és Ráday a levelezés és az emlékezés szövegei szerint kölcsönösen kedvelték egymást és elismerték a másik irodalmi tevékenységét. A mesterótanítvány viszony helyett azonban bizonyára pontosabb Borbély Szilárd fogalompárját használni: a patrónusótklienst.⁷ Mindkét viszonyrendszerben helyet kaphat azonban a kultikus beszédmód.

Amikor⁸ Baróti Szabó Dávidról egy életrajzot jelentetett meg a Magyar Hírmondó 1786. nov. 25-i számában Kazinczy, így alapozta meg írását:

šSzabó [ti. Baróti Szabó Dávid ó O. L.], Rágalmazóinak számoktól, bár akármennyin légyenek, nem fog elrettenni: érzi önnön érdemét: és ha ezen kívül más bátorításra lenne szüksége: Hazánknak két szent Öregjei, B. Ráday és B. Orczy néki vígasztalására léznek.ö⁹

⁴ KAZINCZY Ferenc, *Gróf Ráday Gedeon, az Els í*, 34.

⁵ KAZINCZY Ferenc, *Pályámø Emlékezete [I.]* = KAZINCZY, *Pályám* 2009, 510 (kiem. O. L.); hasonlóképpen a *[Pályám emlékezete III.]*-ban is, uott, 619.

⁶ šLassan elt nik Kazinczy mell l testvére, Dienes is, akivel Kazinczy hétéves korától 1782-ig, a jurátussá avatásig nevelkedett együtt. Láttuk, hogy az 1816-os *Az én életemben* még mindkét fiút próbálja könyvcsinálásra buzdítani a bugyi látogatás után az apa. Csak Dienes sikertelenségét látva felejt el t, és igyekszik a továbbiakban kizárólag Kazinczy šstíló-jét formálni: [í].ö (ORBÁN László, *Kazinczy-hálózat I.: a škönyvcsináló pályaa kiépítése*, Studia Litteraria, XLVIII (2010), szerk. IMRE László, GÖNCZY Monika, 103.

⁷ BORBÉLY Szilárd, *Bevezet = Ráday Gedeon és Földi János összes versei*, Régi Magyar Költ k Tára XVIII. Század, XI, s. a. r. BORBÉLY Szilárd, Bp., Universitas, 2009. A kötet a továbbiakban: RÁDAYÓFÖLDI, *Versei* 2009.

⁸ Vö. ORBÁN László, *Kazinczy-hálózatí*, 966121.

⁹ Megjelent: **1.** *Hazai történetek*, Magyar Hírmondó, 1786. nov. 25.; **2.** KÓKAY György, *Kazinczy Ferenc kiadatlan levelei és Rát-életrajza*, ItK, 1966, 4156416.

A két szent Öregő-et azonban Kazinczy bírta szívasztalásra. Mielőtt a cikket elküldte volna a Magyar Hírmondóba, eljuttatta ugyanis Baróti verseit Orczy Lőrincnek és Rádaynak, így készítetve megszólalásra a bárókat, akik a szíves ajándékot természetesen (elrekszámíthatóan) szíves köszönettel vették. Kazinczy az így megszerzett nyilatkozatokra az Baróti-életrajz írásakor már úgy hivatkozhatott, mint a két szent Öregő legitimáló gesztusára. A két báró nyilatkozatának szövegét és körülményeit azonban nem ismerteti, csak a tényeket. A kultikussá emelt bárók kultikussá emelik a hozzájuk kötött Barótit és központi szerephez juttatják Kazinczyt, aki mindkét fél ó a költő és a kanonizátorok ó által elismert közvetítőként, egyenrangú partnerként tényleg föl az irodalmi nyilvánosság elé.¹⁰

Az irodalmi kánonba azonban nem igyekezett beléptetni Rádayt Kazinczy. Borbély Szilárd írja, hogy Ráday Gedeon szíve halála után ó Kazinczynak köszönhetően ó nem tényleg el, még időlegesen sem, de műveit kanonikus jelentőségét esetében sem támasztották alá munkái. Így a kanonikus pozíció sem ösztönözte az összegyűjtött munkák kiadását. Láthatóan Kazinczy sem törekedett ilyen leletment feladatra.¹¹

Tehát a kánon felépítéséhez szüksége van Ráday személyének tekintélyére, a műveire azonban már kevésbé.

A kapcsolat nyilvános felmutatása: az arckép

Kazinczy és Ráday kezdeti találkozásai minden esetben valamilyen ürügy mentén jöttek létre, ám a későbbiekben Kazinczy már bármikor szívesen látott vendég volt Rádaynál:

„Az Ur levelének azon része, mindennek felett leg jobban megörvendeztetett, mellyben ajánlja magát, hogy az jövő Augustusban Pétezen engemet meg látogatni méltóztatna, melly ígéretit az Urnak nem csak különös örömmel vettem, hanem edgyszersmind kiis kérem magamnak, hogy az Ur én nálam nem csak egy hetet mulatni, hanem még azt megis tóldani ne sajnálja.”¹²

E péceli tartózkodás során készült Ráday nevezetes arcképe:

„1788ban Bécsbe útaztam Kassáról, hol mint Nemzeti Iskolák Inspectorá laktam, és kocsimon lévén Klímesch Tamás, Bécsi Académiai Festő, (kit esztendővel azelőtt Kassára tulajdon költségemen hozattam volt,) olly szándékkal, hogy Rádayt, akár akarja akár nem, lefestethessem, Augustusnak 7dikén Pécelre beértem. Velem vala Vályi András is, Kassai Norm. Prof. [írt].”¹³

Ráday tehát azon kapta magát, hogy akár akarja, akár nemő egy ifjú barátja az egyik ott töltött estén/napon lerajzoltatja egy ismerőssel.

„Előbb gyermekisen vonogatta magát. »Ha a szegény feleségem élne, igen is; úgy végeztünk, hogy öreg esztendeinkben is lefestetjük magunkat: de nem él, és így hadd maradjon.« ó Végre megadta magát. De miként fesse a Festő? parókával e, vagy házi sipkájában? A Festő

¹⁰ Kókay György jegyzete: „Orczy Lőrinc 1786. november 1-én kelt, Kazinczyhoz írt levelében említette, hogy megkapta Baróti Szabó verseit, és kérte Kazinczyt: »Köszönje meg nevemmel.« (KazLev I. 116.); Id. Ráday Gedeon pedig 1786. nov. 23-i levelében írta Kazinczynak: »Igen kedvessen fogom venni, ha az Ur Tisztelend Szabó Dávidot nevemmel köszönteni nem terheltetik. Kihez, hogy valóságos Tisztelettel viseltetem, nem csak Vanière fordítása, és egyéb szép munkái adtak nékem alkalmatosságot, hanem hogy sok dolgokban, gondolkozásaink módgyában is meg edgyezünk.« (KazLev I. 119.)» (KÓKAY, i. m., 415, 4. lábjegyzet.)

¹¹ BORBÉLY Szilárd, *Bevezető*, 14.

¹² KazLev, 1/135, 1/136, B. Id. Ráday Gedeon ó Kazinczynak, Pest, 1788. júl. 8.

¹³ KAZINCZY Ferenc, *Gróf Ráday Gedeon, az Első*, 29.

az utolsót javasolta. Jó tehát. Le lt. Már festette aøFest , mid n felugrott; »csak még is jobb lesz parókában,« ø feltette aøparókát. »Vagy háló-süvegemben tehát, minthogy úgy akarja!« Ekkor ismét levette ø le lt. Egynehány perczentés múlva ismét aø parókához ment. ó Én féltem, hogy megúnja az lést, ø kértem, hogy engedne valamit olvasnom.ö¹⁴

Klimesch alkotása ó tudomásom szerint ó ismeretlen. Fontos hangsúlyozni, hogy ez egy krétarajz volt, és nem festmény. Habár kissé félreérthet en fogalmazott Kazinczy, amikor fest t és festést említett, de kései önéletírásaiból is egyértelm , hogy rajzról van szó: šFest met megkérém, hogy az ebédeknél ø vacsoráknál mindég úgy fogjon lést, hogy az Öregø arczvonásit megkaphassa, ø minthogy félék hogy rá nem fogom bírhatni az lésre, készítgesse titokban rajzolását. [í] AøFest kész vala contourjaival, veres krétában, mid n eggyszerre felugrék.ö¹⁵

Egy rajz keletkezési körülménye kötetlenebb, mint egy festményé. Otthoni környezetben, különösebb el készület nélkül, akár egyszeri leüléssel is megalkotható. A jelenlév k közben beszélgettek, olvastak, vagyis a megörökítés tevékenysége mintegy háttérprogramként futott. Az elkészült rajz sem volt érdekes vagy értékes az egyébként nagy képgy jt Ráday számára. Ezt jelzi, hogy Kazinczynál maradt: šAø Nagysád képe szobámat ékesíti. Batsányi azt mondja hogy igen szerentsésen van találva Nagysád, ø Szabó örül láthatásán.ö¹⁶ Kazinczy számára azonban bizonyára igen fontos volt. Révész Emese megfogalmazása szerint š[a] képmást így hát egyfajta trófeaként mutogatta Kazinczy baráti körében [í].ö¹⁷

A rajz igazi jelent ségét 2 évvel elkészülte után, 1790-ben kapta meg, amikor Kazinczy megjelentette az Orpheus 2. számában az err l készült metszetet, Quirinus Mark rézmetsz munkáját. A vöröskrétarajzot ekkora talán már el is felejtette Ráday. De vajon tudott-e a báró a publikációról?

šVolna még ezen kiv l kedvem valami iránt az Urral veszekedni; de ezt csak magam írom bé a Postscriptumba. [í]

[Idáig diktálta a levelet Ráday, majd az utóiratba ezt írja:]

P. S. Az subducált lineákban értem azt az mesterséges fortéllyal végben vitt le rajzoltatásomat, mintha azt csak aø Kép-író kívánta volna, az már most végben ment Szándéknak el halgatással.ö¹⁸

A metszet publikálásához tehát nem kért engedélyt Kazinczy. Debreczeni Attila szerint a škonspirációraö Ráday šcsak az 1. szám borítójának tudósítását olvasva jött rá, de akkor már nem volt visszaút.ö¹⁹

¹⁴ Uott, 31.

¹⁵ KAZINCZY Ferenc, *Pályámø Emlékezete [I.]*, 508. Ugyanígy egy 1802-es feljegyzésben: š[Klimesch] ekkor festette az Öreget *en crayon*; melyet osztán az Orpheus 2dik darabjaø elibe metszettem.ö (KAZINCZY Ferenc, *Jegyzések elhánt régi Papirosaimból* = KAZINCZY, *Pályám* 2009, 173. ó Kiem. O. L.)

¹⁶ KazLev, 1/148, Kazinczy ó B. Id. Ráday Gedeonnak, Kassa, 1788. szept. 27.

¹⁷ RÉVÉSZ Emese, *Egy irodalmi kultuszportré nyomában, Ráday Gedeon arc képe az Orpheusban*, *Ars Hungarica*, 2008/162 (36. évf., megjelent: 2010), 66. ó Az idézett mondat második fele: š[í] amely kétségtelenül bizonyította mestere iránta érzett nagyrebecsülését és mágikus talimánként egyengette tulajdonosa sorsát.ö

¹⁸ KazLev, 2/308, B. Id. Ráday Gedeon ó Kazinczynak, Pécel, 1790. április 9. A levélnek csak az utóiratát írta saját kezével Ráday.

¹⁹ *Els folyóirataink: Orpheus*, s. a. r. DEBRECZENI Attila, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó (Csokonai Könyvtár, Források 7), 2001, 397-398.

Egyébként arról sem tudott Ráday, hogy Kazinczy számára készült a kép. Ráday gyanúját Kazinczy az fenti levélhez csatolt megjegyzéssel igazolja: „Tudnillik azt mondtam Rádaynak Péczelen 1788. hogy a velem Kassáról Bécsbe visszamen Képfest Klimesch vágy az fejét crayonban festetni.”

Paróka vagy házi sipka

A portré értelmezésének központi kérdése a házi sipka. Először is: ki adatta rá a házi sipkát a báróra?

„De miként fesse a Fest? parókával e, vagy házi sipkájában? A Fest az utolsót javasolta.”²⁰ írta Kazinczy 1808-ban.

Egy 20 évvel későbbi önéletírásban ezt olvashatjuk: „De íme új akadály! Parókában e, vagy sipkában. Én az utóbbat óhajtottam.”²¹

A második idézetben a mellékszereplők szokásos elhalványodását, a dramaturgia megváltozását (életrajzból önéletrajz) figyelhetjük meg. Egyébként mindkét állítás igaz lehet, csak eltérő időpontokra vonatkoztatva. Az 1788-as krétarajzra talán valóban Klimesch javaslatára került a házi sipka, az erről készült 1790-es rézmetszetre azonban már bizonyosan Kazinczy utasítására. A házi sipka ugyanis levehető, vagy kicserélhető lett volna már 1790-ben is, nemcsak 1864-ben, amikor már magyar süveggel ábrázolták Rádayt.²²

Néha Kazinczy is hajlandónak mutatkozik hiteit átöltöztetésére: a Ráday-portré a *Kazinczy Ferencz Munkái* 5. kötetében (1815) másik mentét és arckifejezést kapott,²³ és II. József parókája is lekerült az uralkodó fejéről a *Pályám emlékezetei* átírása során.²⁴

Egy rajz metszetté transzformálása és közzététele alapvetően megváltoztatja az értelmezés közegét. Míg a krétarajz egyetlen példányban, egy intim térben, Kazinczy magánszobájában volt, addig a rézmetszet sokszorosítva és nyilvánosság elé tárva előfeltehetően 500 példányban²⁵ jelent meg. A portré értelmezését meghatározta ez a közegváltás: a keletkezés körülményeitől elválasztó értelmezések jöhettek ugyanis létre.

A második kérdés tehát ez: miért maradt Ráday fején a házi sipka az 1790-es metszeten.

²⁰ KAZINCZY Ferenc, *Gróf Ráday Gedeon, az Első*, 31.

²¹ KAZINCZY Ferenc, *Pályám Emlékezete* [I.], 508.

²² A Ráday halálakor, 1792-ben készült utánnyomások (*Oratio* és Magyar Hírmondó) és Kazinczy *Minden Munkái* (1815) is megtartották a házi sipkát. A kortársak tehát vagy nem tulajdonítottak negatív jelentést ennek, vagy nem volt módjuk új rezeset készíteni: „Az ekkor már Pesten tanító Koppi Károly éppúgy, mint a kötetet megjelentető Trattner János egyaránt szoros személyes kapcsolatban álltak Kazinczyval, akinek közreműködése és beleegyezése nélkülözhetetlen volt az első ízben általa kiadott arckép szövegeinek újra metszéséhez.” (RÉVÉSZ, 78. A metszeteket közli: RÉVÉSZ, 81.)

²³ „Rádayt ez is profilban, hálósüvegben ábrázolja, hasonló, de egyszer több zsinóros kabátban, de más arckifejezéssel.” (MEZEI Márta, *Képi paratextusok Kazinczynál. Kazinczy Ferencz Munkái, 169. kötet. Fogságom naplója = Ragyogni és munkálni: Kultúratudományi tanulmányok Kazinczy Ferencről*, szerk. DEBRECZENI Attila, GÖNCZY Monika, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2010, 163.) Ugyanitt idézett Mezei Márta egy Kazinczy-levelet, amely szerint Trattner János Tamás talán egy Wagner József Frigyes által festett képet akart metszteni az 1815-ös kötethez: „Vallyon mely kép után akarja Tr. Úr metszteni a Ráday képét? a Wagner festette a hálósüveget, de nem jól. Ő.” (KazLev, 12/2869, Kazinczy és Helmech Mihálynak, Széplaloma, 1815. febr. 25.)

²⁴ KAZINCZY, *Pályám* 2009, 908 (jegyzet).

²⁵ Debreczeni Attila jegyzete az Orpheushoz: *Első folyóirataink: Orpheus*, 397.

Révész Emese szerint egyfajta póztalan pózt fejez ki a házi sipka, összhangban azzal a korszerű festői törekvéssel, amely otthoni öltözetben ábrázolja a modellt. Ez az ábrázolási technika is mint arra Révész felhívja a figyelmet is csak akkor lehet hatásos, ha a modell egyébként közismert emberi vagy közéleti nagyságáról.²⁶ Mindez a korabeli Magyarországon szokatlan festői ars poeticát feltételezne Klimesch Tamástól vagy Kazinczytól vagy Rádaytól, sőt a megcélzott közönségtől is. És talán Ráday sem volt az a közismert nagy személyiség, aki erre alkalmas alany lett volna is hiszen azt gyanítjuk, hogy éppen Kazinczy tevékenysége folytán vált azzá.

A Ráday-portréra felkerült is Kazinczy által elhelyezett is ikonikus attribútumok részben a báró m veltségére (könyv, hárfa, pánsíp, görög váza), részben magyarságára utalnak (családi címer, magyar mente). E jelképek a korabeli nyilvánosság előtt egyértelmű, részben az antikvitásból hagyományozódó szilárd jelentéseket hordoztak.

A házi sipka azonban nem rendelkezik ikonográfiai hagyománnyal, ezért nincs egy adott jelentése. A házi sipka ebben az értelmezési közegeben egy nem-jel, egy zaj.

Kazinczytól meglehetősen szokatlan ez a zavar. A stílusteremtés iránti érzékenysége most csak Ferenczy István Csokonai-mellszobra kapcsán írt véleményét idézzük: „De ohajtottam volna, hogy a felöltött mente is dolmány maradt legyen el, ahogy a kravát egészen elmaradt; mert a nyak itt egészen meztelen. Meg nem foghatám, mi indította a mi Ferenczynket ennek a poétai is ennek a modern ízlésnek egyesítésére. Végre elhitetém magamat, hogy a bajusz (!) cselekedte. Szegény Csokonai! ha te ezt tudod vala, nem növetted volna meg utolsó esztendeidben! Ferenczy tudta, hogy bajuszt szakáll nélkül ott csak a Mirmillók hordának, s a mente is dolmány által akarát, úgy hiszem, motiválni, hogy a büsztöt azzal a szírral adát.”²⁷

Borbély Szilárd képértelmezése vélhetően nem áll távol egy lehetséges kortársi olvasattól. Eszerint a Ráday-metszet is nyilvánosság elé tárta a hálósipkás, jóindulatú, fogatlan, együgyűnek tűnő öregurat. Ebből a képi reprezentációból azonban a méltóság, a fenség minden mozzanata hiányzott. Ráday önképe és a nyilvánosság elé kerülő ábrázolás feszültsége zavarta az időseket.²⁸

Vagyis éppen az semmisül meg ebben az értelmezésben, amire mindig kínosan ügyelt Ráday, amikor költőként a nyilvánosság elé lépett.

Kazinczy képbe kerül

Az általánosan ismert jelek az ábrázolt személyre vonatkoznak, a homályos jelentés, zavart okozó házi sipka feltevésünk szerint azonban nem az arc más modelljéről, hanem az arc más képébe komponáló Kazinczyról közöl valamit.

Orczy Lőrinc 1789-es halála után egy évvel Kazinczy közzétett három 1785-1786-os levelet az Orpheusban.²⁹ Orczy, Pálffy Károly és Prónay László leveleinek, Fáy Ágoston beszédének,

²⁶ RÉVÉSZ, 6264.

²⁷ KAZINCZY Ferenc, *Debrecen és Nagyvárada* = KAZINCZY Ferenc művei I., s. a. r. SZAUDER Mária, Bp., Szépirodalmi, 1979, 564.

²⁸ BORBÉLY Szilárd, *Ráday Gedeon (1713-1792)* = RÁDAYÓFÖLDI, *Versei* 2009, 316.

²⁹ B. Orczynek némely levelei. I. Orczyhoz Kazinczy [részlet]; II. Válasz. Eörs, 5dik Novemberben 1785.; III. Tarna-Eörs, Novbr. 1jén, 1786. (Első folyóirataink: Orpheus, 53655). Ugyanezek a levelezés összkiadásában:

továbbá Pálffy és Ráday portréjának publikálása nem véletlenül esik egybe a jozefinizmus bukásával, a nemzeti mozgalom feléledésével. E közlésekkel egyúttal a vármegyei vezetkhöz kötd kapcsolatrendszerét is felfrissítette Kazinczy. Az Orpheusnak a magyar kultúrában betöltött kétségbevonhatatlan szerepe mellett talán az is feladata volt, hogy demonstrálja Kazinczy visszatérését a vármegyei közélethez.

A hálósapka célja ebben az értelmezésben nem az, hogy Ráday igazi arcát megmutassa, hanem hogy Kazinczy bennfentességét fejezze ki. az, aki bejáratos báró Ráday Gedeon otthonába, akit Ráday otthoni ruhában, házi sipkában fogad. A metszet alján egy felirat található: *šAmico Musarum, et suo Franc[iscus] de Kazincz.ö* Azaz Kazinczy bekerül a képbe.

Ugyanezt a technikát látjuk a Rádayról anekdotázó, és csak anekdotázó Kazinczy-szövegekben. Borbély Szilárd megfogalmazásában: *šKazinczy anekdotikus furcsaságokat rögzített csupán. Ráday kezdeményez terveir l, amelyeket megosztott vele, mélyen hallgat. Kazinczytól nem tudjuk meg azt sem, hogy milyen konkrét áldozatokat vállalt Ráday a hazaim vel és az irodalom ügyéért.ö*³⁰

És végül Kazinczy szavaival összefoglalva a fentieket:

šAz Anekdotenklauberey útálatos dolog, aø nagy emberek sajátságaiának felkapdosása ø felfedezése pedig büntetést érdemel. De lehet az ollyat szép részr l is tekinteni. Az illy apróságok mélyebben bé hagynak látni az el ttünk már nem lév kø karaktereikbe mint aø fontos dolgokø el beszélélései, ø reményilem hogy azt aø mit itt elmondok, aø jobb maradék t lem köszönettel fogadja. Nem veszt ez által annak aø szent tiszteletet érdeml Öregnek fénye semmit, épen úgy nem, mint képe által nem vesztett, melly aø Quirinus Markø rezén mutatja ugyan *fogatlanságát* is, de mosolygó szemeiben magát eláruló *gyermeki naivetéjét* is.ö³¹

Kazinczy ó Orczy L rincnek, [Kassa, 1785. okt. 25.], KazLev, 1/54; Orczy L rinc ó Kazinczynak, Tarnaörs, 1785. nov. 5., KazLev, 1/55; Orczy L rinc ó Kazinczynak, Tarnaörs, 1786. szept. 1., KazLev, 1/80. Az els levéltöredék teljes kéziratát megtalálták a Kazinczy-levelezés 23. kötetének szerkeszt i: KazLev, 23/5655; ugyanitt közölték Kazinczy egy hónappal kés bb kelt beszámolóját is: Kazinczy ó Orczy L rincnek, h. n., 1785. 11. 24., KazLev, 23/5656. A KazLev, 24. kötetében található még egy Orczy L rincnek írt levél: Kassa, 1786. 11. 17.

³⁰ BORBÉLY Szilárd, *Ráday Gedeon (1713ó1792) = RÁDAYÓFÖLDI, Versei* 2009, 299.

³¹ KAZINCZY Ferenc, *Gróf Ráday Gedeon, az Els í*, 30. (Az els kiem. O. L.)